

Vroege vogels onder de zakjeszwammen

GERRIT KEIZER

Wie vroeg in het jaar voor een duinwandeling kiest, kan al kort na het invallen van de dooi de eerste bekerzwammetjes aantreffen. Verder in het voorjaar verschijnen er nog enkele andere zakjeszwammen, die voornamelijk of uitsluitend in de duinen te vinden zijn.

In de Zuid-Hollandse en Zeeuwse duinen komt de Rode kelkzwam voor in vochtige, voedselrijke biotopen als elzenbroekbosjes (foto: Gerrit Keizer).

Kort na het smelten van de sneeuw, tot begin april, kan men de fraaiste onder de vroeg in het jaar verschijnende bekerzwammen aantreffen: de Rode kelkzwam (*Sarcoscypha coccinea*). Deze in Nederland zeer zeldzame bekerzwam draagt in Engeland poëtische namen als "Fairy Bath" en "Scarlet Elf Cup". Deze schoonheid heeft nap- tot bekervormige vruchtlichamen van 1 tot 5 centimeter in diameter. De binnenzijde is vermiljoen- tot signaalrood, de buitenzijde wittig vlokkelig-kleilig. De beker is vaak via een lange "wortel" met de

zwamvlok verbonden. In de Zuid-Hollandse en Zeeuwse duinen komt zij voor in vochtige, voedselrijke biotopen als elzenbroekbosjes. Ze leeft op begraven takken en verteerd hout van Els of Wilg en soms van Hazelaar, Iep of Esdoorn. De Rode kelkzwam is alleen microscopisch te onderscheiden van de in Nederland en ook in de duinen wat minder zeldzame Krulhaarkelkzwam (*Sarcoscypha austriaca*), die op dezelfde substraten groeit.

Mummiekelkjes

De meeste Mummiekelkjes zijn exclusief aan één substraat gebonden. Zij zijn goede voorbeelden van waardplantenspecificiteit (= levend op/van één plantensoort) van saprotrofe (= levend van dood organisch materiaal) schimmels. Het Elzenkatjesmummiekelkje (*Ciboria amantacea*) groeit in vochtige bossen en struwelen op begraven, gemummificeerde mannelijke katjes van elzen. Dit Mummiekelkje komt algemeen voor en verschijnt van eind februari tot begin april. Ze zijn beker- tot schotelvormig en 3 tot 10 millimeter in doorsnee. De binnenzijde is crème-oker tot licht okerbruin, de buitenkant okerbruin, zwak berijpt, met een wit gewimperde, gekerfde rand. De bekertjes zijn met een (lange) lichtbruine "wortel" met het katje verbonden. Hun verschijning valt samen met de periode dat de mannelijke elzenkatjes bloeien en afvallen. Aan de binnenkant van de bekertjes vormen zich de sporen. De vers afgevalen "snottebellen" worden geïnfecteerd met deze sporen, waarna zich een zwamvlokje vormt dat na overwintering vruchtlichamen voortbrengt. In dezelfde periode verschijnt op afgevalen katjes van populieren het Populierenmummiekelkje (*Ciboria caucis*). Dit Mummiekelkje lijkt sterk op de vorige soort, maar is veel zeldzamer.

Hazelaarschijfzwam

De vrij zeldzame Hazelaarschijfzwam (*Encoelia furfuracea*) groeit saprotroof op nog vastzittende of afgevalen takken van Hazelaar en Els. Zij verschijnt van december tot maart in opeenge-

Dit Elzenkatjesmummiekelkje komt algemeen voor en verschijnt van eind februari tot begin april (foto: Gerrit Keizer).

De vrij zeldzame Hazelaarschijfzwam groeit op nog vastzittende of afgevalen takken van Hazelaar en Els (foto: Gerrit Keizer).

drongen groepjes, die blaasvormig gesloten door de schors heen breken. De onregelmatig beker- tot schotelvormige vruchtlichamen gaan stervormig open en worden 5 tot 15 millimeter in diameter. De kaneelkleurige tot donkerbruine binnenzijde wordt daarbij zichtbaar. De buitenzijde is kleiig-vlokkig op een bleekbruine ondergrond. Van november tot mei kan op dode twijgen van Populier, Wilg en Es soms ook de zeldzame Populierenschijfzwam (*Encoelia fascicularis*) worden gevonden.

Op grond van microscopische kenmerken van de voortplantingsorganen worden paddestoelen en zwammen in twee groepen verdeeld: de "zakjeszwammen" en de "steeltjeszwammen". Tot de steeltjeszwammen behoren onder andere de plaatjeszwammen en boleten, de polypore houtzwammen, korst- en trilzwammen, de buikzwammen, de cantharellen en de stekel-, knots- en koraalzwammen. Tot de zakjeszwammen behoren onder meer de morieljes en kluifzwammen, de echte truffels, de kernzwammen en de in dit artikel genoemde en honderden andere schijf-, kelk- en bekerzwammen.

In april en mei is de Meidoornbesgeweizwam het gemakkelijkst te vinden (foto: Gerrit Keizer).

Meidoornrotkelkje

In maart en april groeit het Meidoornrotkelkje (*Monilinia johnsonii*) op gemummificeerde, min of meer begraven meidoornbessen. Dit vrij kleine zwammetje valt niet erg op. De vruchtlichaampjes zijn beker- tot schotelvormig en 4 tot 9 millimeter in doorsnede. De binnenzijde is bleekbruin. De buitenzijde is bleekbruin tot rossig bruin en is meestal via een diep wortelende bruine steel met de bes verbonden. Er is een zich ongeslachtelijk voortplantende vorm, die op meidoornblad groeit.

Meidoornbesgeweizwam

In april en mei is de Meidoornbesgeweizwam (*Xylaria oxyacanthae*) het gemakkelijkst te vinden. In die maanden zijn de toppen van haar zwarte vruchtlichamen namelijk witgeel bestoven met ongeslachtelijk voortgebrachte sporen. Dit kernzwammetje groeit eveneens op in de humus begraven meidoornbessen. De 3 tot 6 mm dikke, afgeplatte of cilindrische tot smal knots- of priemvormige vruchtlichamen zijn meestal gevorkt tot gewei-achtig vertakt. Zij worden 2 tot 4 cm hoog.

Salomonsstromabekertje

Wanneer de nieuwe blad- en bloemstengels van de Welriekende salomonszegel zich in april of mei net boven de grond langzaam gaan ontrollen, verschijnt ook het Salomonsstromakelkje (*Stromatinia rapulum*). Dit bekerzwammetje leeft als parasiet op de wortelstokken van deze Salomonszegel, meestal op plekken waar de planten inmiddels afgestorven zijn. De kelk- tot bekervormige vruchtlichamen worden 1 tot 3 centimeter in diameter. De binnenzijde is hazelnootkleurig tot donkerbruin, de buitenkant is donkerbruin. De bekertjes eindigen in een centraal aangehechte, diep wortelende bruine steel.

G.J. KEIZER

LITERATUUR

- ARNOLDS, E., TH.W. KUYPER & M.E. NOORDELOOS, 1995. OVERZICHT VAN DE PADDESTOELEN IN NEDERLAND. NEDERLANDSE MYCOLOGISCHE VERENIGING, WIJSTER.
CHRISPIJN, R., VELLINGA, E., E.A., 2000. KAARTENBULAGE II, OVERZICHT VAN DE PADDESTOELEN IN NEDERLAND. NEDERLANDSE MYCOLOGISCHE VERENIGING, BAARN.
KEIZER, G.J., 1996/1998. PADDESTOELENENCYCLOPEDIË. REBO-PRODUCTIONS, LISSE.
KEIZER, G.J., 2001. DE INTERACTIEVE PADDESTOELENGIDS (CD-ROM). ETI/KOSMOS/NATUUR & TECHNIEK, AMSTERDAM.